

Л.В. Тітенко, асп.

Полтавський університет економіки і торгівлі

Ресурси підприємств кооперативної торгівлі: теоретичні проблеми трактування змісту категорій і методології аналізу

На прикладі підприємств торговельної галузі розглянуто сучасні наукові підходи до розуміння сутності ресурсів організацій споживчої кооперації. Проаналізовано склад, структуру й основні критерії класифікації найважливіших груп економічних ресурсів. Окреслено місце і роль ресурсного підходу в управлінні підприємствами й організаціями системи споживчої кооперації з метою досягнення стратегічної задачі ефективного використання їх економічного потенціалу.

кооперативна торгівля, ресурси підприємства, основний капітал, оборотний капітал, трудові ресурси, фінансові ресурси

Постановка проблеми

Ефективне управління ресурсами господарюючих суб'єктів, до яких належать і підприємства та організації споживчої кооперації, завжди вважалось надійним засобом досягнення високого економічного результату. Особливої ваги й актуальності ресурсний підхід набуває нині в умовах системної трансформації вітчизняної споживчої кооперації та її провідної галузі – торгівлі, що відбувається на фоні відчутного впливу процесів глобалізації світового господарства, подальшої лібералізації міжнародної комерції і, як наслідок, загострення конкурентної боротьби та зростання дефіциту економічних ресурсів на всіх рівнях. У світлі оновлених тенденцій постає задача підвищення ефективності управління ресурсами підприємств та організацій системи споживчої кооперації, пов'язувана нині з гострою необхідністю розробки стратегій їх розвитку, а значить і потребою уточнення змісту, складу, класифікації та методології кількісної оцінки рівня використання ресурсів.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Сучасні проблеми формування, розвитку і використання ресурсного потенціалу економічної організації знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних, російських і західних учених: Ансоффа І., Барні Дж., Вернерфельта Б., Гавви В.Н., Градова О.П., Карпової О.В., Краснокутської Н.С., Лапіна Є.В., Отенко І.П., Пенроуз Е., Попова Є.В., Садекова А.А., Чечіна В.В. та ін.

Поряд із тим, власне ресурсні й управлінські аспекти забезпечення діяльності організацій споживчої кооперації, в тому числі і підприємств кооперативної торгівлі, висвітлені у наукових публікаціях недостатньою мірою. Частково вони віддзеркалені в теоретичних працях Апопія В.В., Бабенка С.Г., Горбоноса Ф.В., Зіновчука В.В., Маліка М.Й., Єрмакова В.Ф., Єфремової Г.М., Ісаєнко О.В., Клименко О.І., Мазаракі А.А., Раїцького К.А., Семенова А.К., Теплової В.І., Фрідмана А.М., Храмцової Т.Г. Існуючі наукові дослідження висвітлюють різні погляди їх авторів на природу ресурсів організацій, розуміння їх структури і функцій, характер взаємодії та роль у відтворювальному процесі. Однак при цьому, не дивлячись на відносну розробленість ресурсної проблематики, теоретичної довершеності та особливо практичної спрямованості, їм явно бракує. Особливо це помітно в частині аналітичного забезпечення діяльності торговельних підприємств райспоживспілок.

Головне завдання статті – розгляд аналітичних положень, що фігурують у сфері аналізу ресурсного потенціалу вітчизняних організацій споживчої кооперації з метою їх теоретичного осягнення, можливого уточнення та поглиблення. Така постановка головного завдання статті зумовлює структуру окремих задач дослідження, які авторка вбачає для себе в наступному:

а) у світлі останніх ринкових трансформацій назріла необхідність переосмислення й систематизації наукових поглядів на суть ресурсів підприємств й організацій споживчої кооперації;

б) потребують уточнення й систематизації існуючі методологічні підходи (і критерії) щодо класифікації ресурсів підприємств провідної ланки споживчої кооперації – кооперативної торгівлі;

в) все вищезазначене має бути осмислене з позицій сучасної науки і тієї ролі, яку вона нині відводить стратегічному управлінню ресурсами економічної організації, методам їх мобілізації для досягнення задач тактичної ефективності та стратегічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Як переконує огляд наукових видань, практично в усіх випадках трактування їх змісту, ресурси означають засоби ведення господарства, деяку сукупність елементів, що представлені у вигляді запасів і яким-небудь чином пов'язані з функціонуванням та розвитком підприємства. Аналіз походження і змісту цієї фундаментальної наукової категорії переконує, що для вдосконалення прикладних методик управління ресурсами організацій споживчої кооперації їх найдоцільніше розглядати як сукупність елементів основного й оборотного капіталу та персоналу, для яких існує випробувана система статистичного обліку й кількісної оцінки, а значить і важелів управлінського впливу на них.

У науковій літературі до нині не сформувався єдиної думки щодо класифікації та складу ресурсів підприємства. Так, зокрема, в економічній теорії традиційно прийнято виділяти три класичні види економічних ресурсів: людські (працю), природні (землю, корисні копалини) і виробничі (капітал), на чім і наголошують, скажімо, Самуельсон П.Е. і Нордхаус В.Д. [7, с.33], Макконнелл К.Р. і Брю С.Л. [5, с.37], Сломан Дж. і Саткліфф М. [10, с.19] та ін. Цілком логічно, що загальнотеоретичний підхід до поділу економічних ресурсів у першу чергу знайшов своє відображення в стратегічному управлінні. Наприклад, Ансофф І. на рівні окремого підприємства виділяє такі типи ресурсів, як фізичні (устаткування, заводи), фінансові (власні і позикові грошові кошти) і людські [1]. Однак, на наш погляд, такий поділ ресурсів має свої недоліки, оскільки мало відповідає реальним запитам практичного аналізу.

Саме на цю обставину звертають увагу ряд авторитетних фахівців, зокрема, і російський науковець Градов О.П. Він зазначає, що абсолютно недостатньо відносити до елементів виробничої системи лише матеріальні (речові) чинники виробництва, а також персонал як сукупність працівників певних професій. На його погляд, склад стратегічних ресурсів підприємства необхідно доповнити технічними, технологічними, фінансовими, кадровими, інформаційними, просторовими ресурсами, а також ресурсами організаційної структури системи управління [13].

Означений Градовим О.П. підхід безумовно заслуговує на увагу, але викликає ряд питань, перш за все, через відсутність методичних підходів до кількісної оцінки окремих видів ресурсів. Наприклад, залишається відкритим питання щодо методики оцінювання підприємницьких здібностей, оскільки окремої плати за використання цього виду ресурсів працівники споживчої кооперації не отримують, що не дозволяє дати йому самостійну кількісну оцінку. На стадії початкових розробок перебувають методичні підходи до кількісної оцінки інформаційних ресурсів. А тому, як ми вже на цім наголошували, основними видами ресурсів, на яких ми зосередимо свою увагу в даному дослідженні, є основний і оборотний капітал та трудові ресурси, аналіз яких на основі традиційної методики є переконливим і загально визнаним.

Як і матеріальні ресурси будь-якого підприємства, матеріально-речовий капітал торговельного підприємства поділяється на основний та оборотний. Матеріальні ресурси тривалого використання, які торговельне підприємство утримує з метою постачання товарів, надання послуг, передачі в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних чи соціально-культурних функцій, складають його основний капітал. Як стверджується в перекладному виданні словника сучасної економіки Макміллана, «основний капітал» (*англ.* – capital stock) означає сукупність або суму капітальних благ, що знаходяться у розпорядженні суб'єкта, тобто, його фізичний капітал [9, с.368]. Однак такий підхід не є загальноприйнятим. Скажімо, «Большой экономический словарь» автора Борисова О.Б. визначає основний капітал як узагальнюючий показник, що характеризує в грошовому виразі весь капітал підприємства, як фізичний, так і грошовий. На думку Борисова О.Б., основний капітал включає матеріальні цінності тривалого використання (земельну власність, споруди, машини, обладнання), фінансові вклади (власні цінні папери, вклади в інші підприємства, борги інших підприємств), а також нематеріальні активи (патенти, ліцензії, товарні знаки, проекти) [4, с.487].

Визначальною рисою всіх складових елементів основного капіталу є їх багатократне використання в процесі виробництва, збереження фізичної форми протягом тривалого періоду і здатність приносити певну економічну вигоду. Під впливом виробничого процесу і зовнішнього середовища основний капітал поступово зношується і частинами переносить свою первинну вартість на вироблений продукт.

Крім того, у фаховій літературі поряд із терміном «основний капітал» знайшов застосування споріднений термін «основні фонди», використання якого, на наш погляд, також потребує більш строгого підходу. У більшості видань і господарській практиці поняття «основний капітал» ототожнюється з поняттям «основні фонди» («основні засоби») підприємства, дещо рідше – з поняттями «необоротні активи» або «матеріальні активи». На наш погляд, використання вищезначених понять в економічному аналізі вимагає більш точного врахування їх первинного змісту. Головним чином це стосується співвідношення таких базових понять, як «основний капітал» й «основні фонди». У строгому тлумаченні більш широким і ємким є поняття основного капіталу.

Для дослідження основного капіталу підприємства на даний момент розроблено досить багато різних методик, серед яких такі види аналізу як горизонтальний і вертикальний (засновані на кількісному аналізі структури основних фондів та її змінах), аналіз зміни фондівіддачі, фондоемності і рентабельності, показники екстенсивної (інтенсивної) завантаженості обладнання тощо. Аналіз використання основного капіталу полягає в оцінюванні забезпеченості ним підприємства. Для цього досліджується динаміка обсягу, складу і структури основного капіталу, його технічний стан за класифікаційними групами.

Іншою, не менш важливою складовою матеріальних ресурсів підприємства є його оборотний капітал. Являючись одним із найважливіших понять ринкової економіки, оборотний капітал є одночасно однією з найскладніших економічних категорій, проблема дослідження якої виявляється головним чином у двох аспектах: трактування суті оборотного капіталу (теоретичний аспект); визначення реальної потреби в оборотному капіталі для конкретної організації (практичний аспект).

Словник сучасної економіки Макміллана визначає «оборотний капітал» (*англ.* – working capital), як характеристику поточних активів підприємства, що фінансуються з довготермінових джерел [9, с.358]. Розрізняють валовий оборотний капітал і чистий оборотний капітал. Перший із них визначається як сума всіх поточних активів компанії, а другий – як величина, на яку поточні активи компанії перебільшують її поточні зобов'язання.

«Большой экономический словарь» Борисова О.Б. трактує оборотний капітал як найбільш рухливу частину капіталу підприємства яка на відміну від основного капіталу є більш динамічною і легко трансформованою в грошові засоби [4, с.459]. До оборотного

капіталу Борисов О.Б. відносить грошову готівку, високоліквідні цінні папери, матеріально-виробничі запаси, нереалізовану готову продукцію, короткотермінову заборгованість інших підприємств даному підприємству. Він припускає можливість синонімічного використання споріднених термінів «оборотний капітал» і «оборотні фонди». Інший автор – Сафронов М.О. [8], ототожнює «оборотний капітал» і «оборотні засоби» підприємства та зазначає, що «оборотні засоби – це грошові кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу». Загалом ретроспективний аналіз наукових видань показує, що протягом тривалого періоду часу в науці зберігається кілька основних підходів щодо трактування сутності оборотного капіталу, кожен з яких має як свої переваги, так і свої недоліки.

На відміну від основного капіталу, який багаторазово бере участь у процесі виробництва, оборотний капітал функціонує лише в одному виробничому циклі та незалежно від способу виробничого споживання повністю переносить свою вартість на готовий продукт. Даний економічний ресурс різноманітний за своїм складом, структурою і призначенням. А тому від ефективності управління ним багато в чому залежить результат діяльності підприємства. В економічній літературі пропонується чимало класифікацій оборотного капіталу, побудованих за різними критеріями [2, с.47; 6, с.80; 11; 12, с.20]. Поряд із тим, як нам бачиться, угруповання елементів оборотного капіталу організації в інтересах практичного управління ним має враховувати якомога повніший перелік класифікаційних критеріїв.

Сучасні наукові принципи управління матеріальними ресурсами торговельного підприємства звичайно ж відіграють важливу роль у його діяльності. Однак в умовах сучасного ринку успіх залежить передусім від працівників, їх знань, компетентності, кваліфікації, дисципліни, мотивації, здатності вирішувати проблеми, сприйнятливості до навчання. Поряд із тим трудові відносини породжують широке коло проблем, пов'язаних з управлінням трудовими ресурсами – організацією трудового процесу, підготовкою і набором кадрів, вибором оптимальної системи оплати праці, створенням особливих відносин довіри та соціального партнерства в кооперативі.

У загальному випадку категорія «трудові ресурси» (*англ.* – labour (manpower) resources) позначає частину населення країни, яка, володіючи необхідною сукупністю фізичних і духовних здібностей, може приймати участь в процесі праці. Так тлумачить означений вид економічних ресурсів «Большой экономический словарь» [3, с.853]. Як економічний ресурс окремого підприємства, група працівників частіше йменується як «колектив», «трудовий колектив» або «персонал».

Досить влучно висловлюється з цього приводу, наприклад, Сафронов М.О.: персонал (трудовий персонал) – це основний склад кваліфікованих працівників підприємства, фірми, організації [8]. Персонал підприємства у значенні «економічний ресурс» має кількісну (чисельність працівників) і якісну (стать, вік, освіта, кваліфікація) характеристику. Згадані поняття – «колектив», «трудовий колектив», «трудові ресурси» і «персонал» підприємства тісно пов'язані з категорією «праця». Скажімо, Борисов О.Б. характеризує працю як усвідомлену загально визнану діяльність людини, що вимагає докладання зусиль, виконання роботи [4, с.771]. А словник сучасної економіки Макміллана визначає її як людські ресурси, доступні для використання у виробництві [9, с.422]. Формування трудових ресурсів торговельних підприємств – це комплексний процес, що тісно пов'язаний із трансформацією особистісних, поведінкових, мотиваційних та ставленицьких параметрів індивідів. Не менш важливим є й управління діяльністю персоналу підприємств, яке багато в чому визначає перспективи їх перебування на ринку.

Специфіка формування, розподілу та використання економічних ресурсів торговельних підприємств, що має місце в системі споживчої кооперації, може виступати в якості основи при розробці управлінських рішень і методик підвищення ефективності функціонування кооперативного господарства загалом.

Виконаний вище аналіз дозволяє сформулювати кілька висновків, щодо природи ресурсів підприємств й організацій споживчої кооперації, необхідності упорядкування їх понятійно-термінологічної системи, поліпшення видової класифікації та поглиблення методології дослідження.

Висновки

1. Визначальним засобом стратегічного панування й підтримки конкурентоспроможності економічної організації в сучасних умовах є ефективне управління підконтрольними їй ресурсами. Під ресурсами економічної організації ми пропонуємо розуміємо засоби ведення господарства, деяку сукупність елементів господарської діяльності, що пов'язані з функціонуванням та розвитком підприємства і включають капітал (основний і оборотний), трудові ресурси, землю, підприємницькі здібності, технологію й організацію виробництва, інформацію тощо.

2. Віддаючи належне тенденції поглиблення видової структури ресурсів сучасних підприємств та необхідності дослідження результатів їх діяльності в залежності від впливу таких ресурсів як, скажімо, інформація, технологія й організація виробництва, вважаємо за необхідне розглядати в якості провідних ті з них, які в системі ресурсів економічної організації традиційно вважаються провідними і для яких існує випробувана система статистичного обліку та кількісної оцінки, а саме – основний капітал, оборотний капітал і трудові ресурси.

3. Специфіка формування, розподілу та використання ресурсів торговельних підприємств, що має місце в системі споживчої кооперації, може розглядатися в якості типової при розробці методик кількісної оцінки рівня використання ресурсів для всіх суб'єктів кооперативної форми власності.

4. Оцінка рівня використання ресурсів в організаціях споживчої кооперації має переслідувати цілі аналізу ефективності їх використання, виявлення тенденцій і пропорцій розвитку, оцінки відхилень від прогнозних або нормативних значень, характеристики інтенсивності або екстенсивності використання ресурсів.

Список літератури

1. Ансофф И. Стратегическое управление / Под ред. Л.И. Евенко; Пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Артеменко В.Г., Беллендир М.В. Финансовый анализ. – М.: «ДИС», НГАЭиУ, 1997. – 128с.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 4-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
4. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 1999. – 895 с.
5. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Пер. с англ. 11-го изд. – К.: ХаГар, 1999. – 785 с.
6. Раицкий К. А. Экономика предприятия. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2002. – 1012 с.
7. Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика: Пер. с англ.: 16-е изд.: Уч. пос. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 688 с.
8. Сафронов Н.А. Экономика предприятия // <http://books.efaculty.kiev.ua/~ekpd/1/index.htm>
9. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА / Пер. з англ. – К.: «АртЕк», 2000. – 640 с.
10. Сломан Дж. Экономикс. 5-е изд. / Пер. с англ. под ред. С.В. Лукина. – СПб.: Питер, 2005. – 832 с.
11. Снитко Л.Т., Красная Е.Н. Управление оборотным капиталом организации: Учебное пособие. – М.: Издательство РДЛ, 2002. – 216 с.
12. Стоянова Е.С., Быкова Е.В., Бланк И.А. Управление оборотным капиталом. – М.: Перспектива, 1998. – 88 с.
13. Экономическая стратегия фирмы / Под ред. А.П. Градова. – 4-е изд., перераб. – СПб.: Специальная Литература, 2003. – 959 с.

Л.Титенко

Ресурсы предприятий кооперативной торговли: теоретические проблемы трактовки содержания категорий и методологии анализа

На примере предприятий торговой отрасли рассмотрены современные научные подходы к пониманию сущности ресурсов организаций потребительской кооперации. Проанализирован состав, структура и

основные критерии классификации важнейших групп экономических ресурсов. Очерчено место и роль ресурсного подхода в управлении предприятиями и организациями системы потребительской кооперации с целью достижения стратегической задачи эффективного использования их экономического потенциала.

L.Titenko

Enterprises resources of co-operative trade: aspects of categories essence interpretation and methodology of the analysis

The advanced scientific approaches for understanding the essence of the consumer co-operative organizations resources are considered on the example of trade enterprises. Composition, structure and basic criteria of classification for major groups of economic resources are analyzed. The resource approach, its place and role, in managing consumer co-operative enterprises and organization to achieve a strategic task of effective use of economic potential is outlined.

Одержано 19.11.10